

De overdracht van eliteposities binnen adellijke en patricische families gedurende de twintigste eeuw¹

Huibert Schijf, Jaap Dronkers en Jennifer R. van den Broeke-George

I. Inleiding

Nederland kent, zoals alle moderne samenlevingen, een grote variatie aan groepen in de maatschappelijke bovenlaag. Twee van deze groepen staan officieel geregistreerd: de adel en het patriciaat. Maar de grond waarop een familie wordt opgenomen in het *Nederland's Adelsboek* of het *Nederland's Patriciaat* is geheel verschillend. Globaal kan worden gezegd dat alle adellijke families zijn geregistreerd op grond van één overgeërfd kenmerk, namelijk lid zijn van de adel; patricische families daarentegen worden opgenomen op grond van persoonlijke kwaliteiten bij het vervullen van bepaalde functies over enkele generaties. Een adellijk persoon is voor buitenstaanders herkenbaar aan zijn titel (als die tenminste wordt gebruikt), leden van het patriciaat zijn aan hun naam vrijwel alleen voor insiders herkenbaar.

Over de adel zijn talrijke historische publicaties verschenen en sommige suggereren dat er geen eigen rol meer is voor de adel in de moderne samenleving, voor het patriciaat is dat minder duidelijk. Lieven (1992) en Wehler (1990) eindigen hun studies naar de Europese adel met de rampspoed van de beide Wereldoorlogen en de gevolgen daarvan voor de adel. Na de Eerste Wereldoorlog werd de aparte wettelijke status van de adel in verschillende landen afgeschaft, bijvoorbeeld in Duitsland, en daarmee verdwijnen ook de adellijke privileges. De Britse historicus Cannadine (1990) brengt zo'n these naar voren in zijn erudiete beschrijving van de achteruitgang van de Britse aristocratie gedurende de eerste helft van de twintigste eeuw. Hij biedt echter geen systematische analyse van de levensloop en carrière van een representatief aantal Britse aristocraten gedurende deze periode. Door slechts het verdwijnen van verouderd sociaal en cultureel kapitaal te benadrukken, ziet hij de soms vergaande maar succesvolle aanpassingen aan nieuwe omstandigheden door sommige leden van de adel over het hoofd. Hij onderschat daarmee het huidige belang van het gemoderniseerde sociaal en cultureel kapitaal van deze adel. Gedetailleerde beschrijvingen van afzonderlijke families bieden inzicht in dit moderniseringsproces. Uitstekende voorbeelden zijn een onderzoek naar een Duitse

familie door Conze (2000) en dat van Schmidt (1986) naar een Nederlandse adellijke familie.

Tegenwoordig leven er nog altijd families in Duitsland en Frankrijk die zich volledig bewust zijn van hun adellijke afstamming en die nog steeds sociale bijeenkomsten organiseren in de hoop dat hun kinderen een adellijke echtgeno(o)t(e) zullen vinden. Het onderzoek van de Franse sociologe Saint Martin (1993) biedt een sociologische verklaring voor de manier waarop adellijke geslachten in staat zijn gebleken hun hoge sociale status in de moderne Franse Republiek te behouden. Zij legt daarbij de nadruk op de blijvende waarde van het symbolisch en sociaal kapitaal van de adel. Helaas lijdt haar onderzoek aan methodologische tekortkomingen. Omdat Frankrijk een republiek is, is het onmogelijk een allesomvattend of representatief overzicht van leden uit de Franse adel te verzamelen. Saint Martin moest genoegen nemen met niet-representatieve steekproeven uit twee bronnen. De eerste is de vereniging voor de Franse adel *Association d'entraide de la noblesse Française* (conservatief, katholiek en provinciaals); de tweede is *Who is who in France*, waarin bekende en succesvolle individuen zijn opgenomen. Haar resultaten zijn daarom niet representatief voor de huidige Franse adel als geheel. Niettemin dient dit onderzoek als inspirerend voorbeeld omdat bij ons weten er geen ander sociologisch onderzoek bestaat dat kan wedijveren met haar brede benadering.

Er bestaat ook nauwelijks sociologisch onderzoek waarin de adel wordt vergeleken met de hoge bourgeoisie, maar er zijn wel enkele onderzoeken van historici die het vermelden waard zijn. Hoewel zijn gegevens dezelfde gebreken vertonen als die van Saint Martin, presenteert Grange (1996) allerlei demografische karakteristieken van deze twee groepen in Frankrijk in de periode 1903-1987. Op een meer kwalitatieve wijze vergelijken ook Pinçon en Pinçon-Charlot (1996) de moderne Franse adellijke en hoge bourgeoisiefamilies met elkaar, maar zonder een vergelijkingsgroep van arme adellijke en hoge bourgeoisiefamilies. Reif (2001) publiceerde een bundel over de adel en burgerij in het twintigste-eeuwse Duitsland, maar met dezelfde methodologische gebreken.

De registratie van de tegenwoordige adel en patriciaat in het burgerlijke Koninkrijk der Nederlanden, die we zullen gebruiken in dit artikel, zijn completer dan de beschikbare gegevens voor Frankrijk of Duitsland, waar de adel traditiegetrouw veel belangrijker was. De bevindingen zouden om die reden ook een betrouwbare indicatie voor de positie van de huidige adel in andere Europese landen kunnen zijn. In dit artikel zullen wij overeenkomsten en verschillen tussen adel en patriciaat, en het eventuele voordeel daarbij, onderzoeken door systematisch te kijken naar de kans van adellijke en patricische personen op een elitepositie in de twintigste eeuw.

2. De adel en het patriciaat

De Nederlandse adel is altijd overwegend een bestuursadel (*noblesse de robe*) geweest en niet een zwaardadel (*noblesse d'épée*) of landadel, terwijl in België, Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk de zwaardadel en landadel domineerden

(Kuiper, 1993; Schmidt, 1986). De eerste reden voor dit verschil is dat gedurende het tijdperk van de Nederlandse Republiek, de voorganger van het Koninkrijk der Nederlanden, tussen 1580 en 1795, nieuwe benoemingen of uitbreiding van de binnenlandse adel niet mogelijk waren wegens het ontbreken van een landsheer (Israël 1995: 337-341). De Nederlandse zwaardadel telde bovendien maar weinig leden omdat officieren meestal uit het buitenland werden gerekruteerd. De positie van een landsedelman in de armere agrarische provincies was evenmin aantrekkelijk voor de vermogende burgers uit de economisch succesvolle provincies Holland en Zeeland. De tweede reden is het beleid ten aanzien van de adel in het nieuwe Nederlandse Koninkrijk in de jaren twintig en dertig van de negentiende eeuw (Bruin 1992: 125). Dit beleid was ontwikkeld om de lastige erfenis van de politieke strijd uit de late achttiende eeuw tussen de Orangisten en de Patriotten op te lossen (Schama, 1977). Er werd geprobeerd zich van de loyaliteit van de stedelijke regenten (rijke koopmannen en bankiersfamilies die in heel Nederland de steden bestuurden) te verzekeren door hen in de adelstand te verheffen.

Door deze historische achtergrond was de Nederlandse adel van 1815 tot 1997 in staat zijn status op een van de volgende vier manieren te verwerven: 1. *Verheffing* (afstammelingen van niet-adellijke regentenfamilies in de steden met stemrecht vóór 1795 of individuen die zich verdienstelijk hadden gedragen in de negentiende eeuw); 2. *Benoeming voor een gewestelijk ridderschap* (individuen benoemd door de koning voor de gewestelijke ridderschappen gedurende de eerste helft van de negentiende eeuw; velen hiervan waren niet-edelen die al ambachtsheerlijke rechten in die provincie hadden of die al deel uitmaakten van de gewestelijke ridderschappen voor 1795); 3. *Erkenning van oude Nederlandse adel* (leden van de oude binnenlandse adel vóór 1795); 4. *Inlijving van buitenlandse adel* (leden van het nageslacht van niet-Nederlandse adel, die gevestigd waren in Nederland; Nederlanders verheven tot niet-Nederlandse adel door een vorst van een ander land). Nieuwe verleningen van Nederlandse adellijke titels zijn sinds het begin van de twintigste eeuw uiterst zeldzaam geworden. In 1994 is de Wet op adeldom in werking getreden met een overgangstermijn voor inlijvingen tot 1999. Erkenningen zijn nog mogelijk, maar inlijvingen alleen onder strikte voorwaarden. Verheffingen zijn slechts mogelijk voor leden van het koninklijk huis. De Nederlandse overheid meende de adel te moeten zien als een irrelevant historisch relikwie.

Adeldom voor het leven (een adellijke titel die alleen geldig is gedurende het leven van een persoon die wordt verheven) heeft nooit bestaan in Nederland, in tegenstelling tot het Verenigd Koninkrijk en België. Tot slot moet nog een andere beperking genoemd worden: zonen en dochters erven de adellijke titel van hun vader, maar een moeder kan haar adellijke titel niet doorgeven aan haar kinderen (wat, overigens, een voorbeeld is van ongelijke wettelijke behandeling van vrouwen in Nederland).

Als gevolg van het beleid van de eerste koningen in de eerste helft van de negentiende eeuw, werden leden van de heersende families uit de steden van de provincie Holland vaker beloond met de titel van jonkheer, terwijl de edelen uit de oostelijke

provincies vaker de titel van baron verwierven. Om die reden hebben bijna alle regentenfamilies uit Amsterdam in onze steekproef de titel van jonkheer. In tegenstelling tot andere Europese staten is de titel van jonkheer dus geen aanwijzing voor een lagere sociale status dan de titel van baron. Een van de gevolgen van dit beleid was bovendien dat mensen hun lidmaatschap van de adel eerder te danken hadden aan regeringsbekwaamheid of economische competentie dan aan een adellijke achtergrond of cultuur. Om die reden weerspiegelt de Nederlandse adel een sterke bestuurlijke gerichtheid. Dit zou kunnen verklaren waarom verwijzingen naar de Nederlandse adel in het onderzoek van Lieven (1992) ontbreken. Vanwege zijn cultureel en sociaal kapitaal nemen we aan dat de bestuursadel beter in staat is zich aan te passen aan moderne tijden dan de zwaardadel of landadel.

De benoemingsregels van de Nederlandse adel vertonen een grotere gelijkenis met die van andere continentale Europese landen dan de procedures voor de Britse adel. De Nederlandse adellijke titels en de manier om die te erven (zowel binnen de oudere als de jongere takken van een adellijke familie) komen overeen met de Duitse en Franse procedures. Deze overeenkomst is terug te vinden in het feit dat het minder waarschijnlijk is dat afstammelingen van de Britse adel, als gevolg van afwijkende adellijke procedures, in de Nederlandse adel worden ingelijfd dan leden van de continentale adel.

Niet alle leden uit de 'hogere kringen' bezitten een adellijke titel. Sommige regentenfamilies, die gedurende lange tijd deel uitmaakten van het gemeentelijk, gewestelijk of nationaal bestuur, weigerden een adellijke titel te ontvangen, omdat zij geen hoge dunk hadden van zo'n titel (Bruin, 1981). Aan het einde van de negentiende eeuw noemden zij zichzelf nog steeds trots patriciërs. Andere families behoorden tot dit patriciaat omdat zij eenzelfde hoog en erkend aanzien hadden als de adel, maar om een of andere reden nooit in de adel waren verheven. Zelfs binnen één en dezelfde familie kunnen we afzonderlijke takken vinden met en zonder adellijke titel. Over het algemeen hebben families die heden ten dage tot het patriciaat behoren, ten minste drie generaties lang deelgenomen aan prestigieuze raden of overheidsfuncties of andere in aanzien staande publieke posities bekleed. Veel Nederlandse adel lijkt in posities en achtergrond dus sterk op het patriciaat. Desalniettemin is er een groot verschil tussen de leden van de adel en het patriciaat omdat alle leden van de adel officieel zijn geregistreerd, terwijl de registratie van patricische families tot op zekere hoogte arbitrair is (Bruin & Schmidt, 1980).

3. In tegenspraak met de moderniseringstheorie

Sociologisch onderzoek richt zich zelden op de positie van adel of patriciaat in Europese samenlevingen in de twintigste eeuw. Onderzoek naar 'hoge' groepen, zoals adel en patriciaat, is van belang omdat hun uitzonderingspositie kan functioneren als een tegenvoorbeeld voor de vaker onderzochte algemene tendens binnen moderne samenlevingen. Anekdotische voorbeelden suggereren op zijn minst dat nog steeds tamelijk veel personen van adellijke of patricische afkomst eliteposities

in het bedrijfsleven (vgl. Beekenkamp, 2002: 45) of bij de overheid in Nederland bekleeden. Hartmann en Kopp (2001) onderzochten de invloed van sociale herkomst van 6500 ingenieurs, juristen en economen, afgestudeerd in de jaren 1955, 1965, 1975 en 1985, op hun kans tot toetreding tot de Duitse economische elite. Op ons verzoek hebben zij een nieuwe analyse uitgevoerd waarbij adellijke afkomst als extra onafhankelijke variabele is toegevoegd (in de vergelijkingen van hun tabel 5, 2001: 449). Hoewel het percentage adellijke personen laag is (1,2%) laat deze ongepubliceerde analyse zien dat een adellijke titel een sterker effect op het bereiken van een elitepositie heeft dan het al bestaande positieve effect van het tot een bourgeoisiefamilie behoren (persoonlijke mededeling aan de tweede auteur). Deze gegevens lijken de veronderstelling tegen te spreken dat met name adellijke afkomst zijn betekenis geheel heeft verloren in een samenleving waarin meritocratische kwaliteiten de belangrijkste factor zijn bij het bereiken van een hoge positie.

Een basisveronderstelling over de modernisering binnen de westerse samenlevingen is dat hoge posities steeds toegankelijker zijn geworden voor mensen met kenmerken gebaseerd op hun eigen prestaties. In dit opzicht zijn moderne samenlevingen gebaseerd op meritocratische eigenschappen. Onderzoekers hebben er terecht op gewezen dat gedurende de twintigste eeuw het aandeel van de adel bij de bekleeders van eliteposities afneemt. Op grond van het verlies van de aparte wettelijke status en daardoor ook van de overgeërfde privileges, nemen zij aan dat een adellijke achtergrond onbelangrijk is geworden bij het verkrijgen van een elitepositie in de moderne samenleving. Dit is inderdaad het geval bij *ascripted* kenmerken als gender en sociale klasse (Lenski, 1984; Dronkers & Ultee, 1995; Ganzeboom, Treiman & Ultee, 1991) als gevolg waarvan het niveau van onderwijs belangrijker is geworden (Rijken, 1999). De eerste empirische observatie houdt echter niet noodzakelijkerwijs de tweede in. Het sociale belang van adellijke of patricische afkomst neemt alleen af als sociale omstandigheden zo dramatisch veranderen, bijvoorbeeld als gevolg van een revolutie, een nederlaag in een oorlog of een ernstige economische recessie, dat het adellijk sociaal en cultureel familiekapitaal niet langer van nut is. Zo'n snelle en dramatische verandering heeft Nederland nooit gekend. Wij nemen daarom aan dat leden van de adel – weliswaar in aangepaste vorm – nog steeds gebruikmaken van zijn specifiek symbolisch, sociaal en cultureel kapitaal en daarmee waarschijnlijk een voordeel blijven behouden boven de concurrenten uit de hoge bourgeoisie als het om het verwerven van eliteposities gaat.

Resultaten uit eerder onderzoek werpen een licht op dit aanhoudende voordeel in het verwerven van eliteposities in Nederland gedurende de vorige eeuw. Het eerste onderzoek heeft als uitgangspunt dat er in Nederland geen *Ivy League* universiteiten, *Grandes Ecoles* of een equivalent van *Oxbridge* bestaan, en dus geen instituties die studenten selecteren. Desalniettemin zou het Corps, de traditionele studentenvereniging, gezien kunnen worden als een institutie die studenten op andere manieren selecteert (Hillege & Fennema, 1992; Dronkers & Hillege, 1998), omdat het Corps zowel hiërarchisch als selectief is. Slechts een minderheid van alle universiteitsstudenten wordt lid. Dronkers en Hillege bestudeerden de kansen van

1660 bestuursleden van deze studieverenigingen tussen 1920 en 1960 op het bekleeden van een positie binnen de Nederlandse economische en politieke elites tussen 1960 en 1980. Een uitkomst is dat het lidmaatschap van de Nederlandse adel de waarschijnlijkheid dat deze bestuursleden op een gegeven moment een elitepositie bekleeden, doet toenemen en dat deze kans door de tijd niet is afgenomen. Deze conclusie is opmerkelijk omdat de toegenomen kans van bestuursleden uit patricische families verdween nadat gecontroleerd werd voor de studierichting en een voorzitterschap, in tegenstelling tot de significant grotere kans voor studenten die behoren tot de Nederlandse adel. Zelfs toen de gegevens werden uitgebreid met bestuursleden van protestantse en katholieke studentenverenigingen (Dronkers & Hillege, 1997) bleef die grotere kans voor het verkrijgen van een elitepositie bestaan onder bestuursleden die tot de adel behoren, terwijl dit voor diegenen die tot het patriciaat behoren niet het geval is. De bestuursleden van adellijke afkomst hadden net zoveel kans op een elitepositie in 1960 als in 1920, hetgeen duidelijk veronderstellingen over de gevolgen van modernisatie tegenspreekt.

Een tweede analyse is gebaseerd op een steekproef van 10529 studenten van alle Nederlandse universiteiten en *Athenea Illustrata* (vroegere universiteiten zonder het recht een doctorstitel toe te kennen) tussen 1815 en 1935. Dronkers e.a. (1996) onderzochten welke van deze studenten tussen 1850 en 1995 hoge politieke functies of hoge posities bij overheidsinstellingen hadden verworven. De onderzoekers constateren dat lidmaatschap van de Nederlandse adel de kans vergroot om deze hoge politieke en bestuurlijke posities te verwerven. Bovendien neemt deze kans niet significant af gedurende de negentiende en twintigste eeuw. Deze resultaten komen geheel overeen met de bevindingen van het onderzoek onder leden van studentenverenigingen.

In een derde onderzoek toont Dronkers (2000) aan dat het blijvende voordeel van leden van de Nederlandse adel bij het verkrijgen van eliteposities verklaard kan worden door hun effectieve manier om zich aan te passen en het moderniseren van hun sociaal en cultureel kapitaal. Maar Dronkers besteedt in zijn analyse geen aandacht aan de beroepen en functies van het ouderlijk milieu, wat mogelijk kan leiden tot een onderschatting van de sociale achteruitgang van de adel of een overschatting van diens blijvende vermogen in het verwerven van eliteposities. Dronkers en Schijf (2002) behandelen deze ontbrekende factoren door de eigenschappen van het ouderlijk milieu toe te voegen aan de oorspronkelijke onderzoekseenheden. Maar zelfs als deze ouderlijke achtergrond wordt opgenomen, blijven de voordelen van een adellijke titel stabiel gedurende de twintigste eeuw. Dit artikel is een verdere uitbreiding van het derde onderzoek waarbij een controlegroep van niet-adellijke hoge bourgeoisiefamilies aan de analyse wordt toegevoegd.

4. Data en hypothesen

Informatie over de levensloop van alle leden van de Nederlandse adel wordt gepubliceerd door het Centraal Bureau voor Genealogie in Den Haag. Voor het samen-

stellen van de verschillende edities van het *Nederland's Adelsboek* (de zogenaamde *Rode Boekjes*), gebruikt het Bureau alle beschikbare informatie over de geslachten van Nederlandse adellijke families (zie voor de oorsprong van het *Adelsboek* in 1903 Bruin & Schmidt, 1980). Het Bureau steekt ook behoorlijk veel tijd en moeite in het opsporen van alle leden van een bepaalde familie, zelfs als emigratie of sociale achteruitgang de noodzaak voor het opnemen in het *Nederland's Adelsboek* heeft verminderd. Wij zijn van mening dat de methode van het Bureau veel completere en meer representatieve data voor deze groep heeft opgeleverd dan zelfs met de beste enquête of survey zou kunnen worden bereikt. De leden van de adel vermelden hun eventuele academische titels, beroepen en werkkring, overheidsbetrekkingen, lidmaatschap van belangrijke overheidsraden, posities aan het Koninklijk Hof, lidmaatschap van een ridderorde, en de vergelijkbare gegevens van hun echtgeno(o)t(e). Het Centraal Bureau voor Genealogie verifieert veel van deze data bij bronnen als de *Staatsalmanak*. Omdat alle betrokken partijen zich bewust zijn van het feit dat de verzamelde informatie bedoeld is voor publicatie, is het onwaarschijnlijk dat personen onbetrouwbare gegevens zullen leveren. Bovendien zal de sociale druk van de familie een familielid ontmoedigen een universitaire graad te vermelden die eigenlijk niet is behaald, of overheidsbetrekkingen of andere functies die in werkelijkheid niet zijn vervuld. Hoewel mensen natuurlijk eerder geneigd zijn de pieken van hun carrière te vermelden dan de dalen, zal dit onze analyse, die gericht is op eliteposities, zeker niet vertekenen. Aan de andere kant zijn we ook minder respectabele beroepsbezigheden in het *Nederland's Adelsboek* tegengekomen. Zo zijn bijvoorbeeld bijna alle leden van een van de oudste adellijke families in onze steekproef, die geboren zijn in de twintigste eeuw, boer, handarbeider of bekleden zij andere lage functies zonder duidelijke connectie met hun adellijke achtergrond.

Uit onze bronnen hebben wij een onderzoekspopulatie geselecteerd die bestaat uit alle personen geboren na 1899 maar voor 1951 die behoren tot een familie wiens naam begint met een letter 'G' of een tussenliggende letter tot en met 'Na'. Enkel de genealogieën van deze geslachten zijn gepubliceerd in de delen van het *Nederland's Adelsboek* die verschenen tussen 1993 en 2000. Ze bieden de meest recente en complete informatie over de levensloop van de zonen en dochters. We hebben niet de koninklijke familie en haar takken (waaronder De Bourbon de Parme) opgenomen vanwege hun speciale status binnen de Nederlandse samenleving. We hebben ook geen enkele later beschikbare informatie toegevoegd of weggelaten. Omdat de eerste letter van de achternaam niet verbonden is aan enig sociaal kenmerk, kan onze onderzoekspopulatie gezien worden als een aselechte steekproef van alle adel geboren tussen 1899 en 1951. Echter, het verzamelen van de data over de levensloop is niet op een en hetzelfde moment voor alle personen beëindigd: het verzamelen van informatie over individuen van wie de achternaam begint met een 'G' eindigde in 1992, terwijl data over individuen wier achternaam met een 'M' begint, verzameld werden tot het jaar 1999.

We beperken onze analyse tot personen die geboren zijn voor 1951 omdat we

ervan uitgaan dat deze leden van de adel voldoende tijd hebben gehad om een elitepositie te verwerven. Gegeven de periode van het verzamelen van de gegevens in de gebruikte deeltjes, was een persoon geboren in 1950 van wie de achternaam met een 'G' begint 42 jaar oud op het moment van de registratie van zijn actuele beroep, terwijl een persoon geboren in 1950 met een achternaam beginnend met 'Na' 49 jaar oud was. Deze jonge leeftijd zou kunnen leiden tot een onderschatting van de verkregen eliteposities voor degenen geboren in de jaren veertig, omdat de meeste personen gewoonlijk een elitepositie bereiken als ze ouder dan 50 zijn. Toch geven wij er de voorkeur aan degenen geboren tussen 1940 en 1950 in onze analyse te houden, omdat dit de eerste generatie geboren na de Tweede Wereldoorlog is. Met deze selectie volgen wij dezelfde procedure als Dronkers (2000) en Dronkers en Schijf (2002) hebben gevolgd. We hebben ook diegenen weggelaten die kwamen te overlijden voor hun veertigste verjaardag, zodat er geen onderschatting wordt gemaakt van de intergenerationale overdracht van sociaal en cultureel kapitaal. Discrepancie in sterftekansen zou een vertekening in de schatting van deze overdracht kunnen veroorzaken.

We hebben alle personen opgenomen ongeacht in welk land ze zijn geboren, leefden of stierven, omdat een adellijke titel (als een premodern kenmerk) niet afhangt van nationaliteit of geboorteplaats. Dit zou kunnen leiden tot enige onderschatting van het belang van sociaal en cultureel kapitaal van de adel, omdat we geen takken van families uitsluiten die lange tijd geleden geëmigreerd zijn en daarmee dus een groot deel van hun Nederlandse sociale netwerk en levensstijl hebben achtergelaten. Deze selecties leveren een dataset op van 113 adellijke families die 1872 personen omvat. Om hen te onderscheiden van hun ouders, noemen we ze zonen en dochters (of kinderen), wanneer ze onze analyse-eenheid zijn. We hebben weer dezelfde deeltjes gebruikt om informatie te verzamelen over de ouders, de echtgeno(o)t(e), en schoonouders van de zonen en dochters. Per definitie zijn de gegevens over de vader even compleet als die van de kinderen. De gegevens over de moeder hebben bijna dezelfde uitgebreidheid. De gegevens over de echtgenoten en echtgenotes zijn net zo uitgebreid als die over de moeders, maar ze zijn minder compleet. Het is niet altijd duidelijk of dit komt door een gebrek aan informatie of simpelweg door het feit dat kinderen ongetrouwd zijn gebleven. De gegevens over de schoonouders van de zonen en dochters zijn het minst uitgebreid, omdat we slechts de namen, academische en adellijke titels hebben. Het zou kunnen zijn dat er te weinig aangifte werd gedaan van de titels van schoonouders.

Het Centraal Bureau voor Genealogie publiceert ook het *Nederland's Patriciaat* (de zogenaamde *Blauwe Boekjes*), onze bron voor de hoge bourgeoisie. De eerste editie verscheen in het jaar 1910 (Bruin & Schmidt, 1980) en het onafhankelijke beleid van het Bureau om een bepaalde familie op te nemen is tegenwoordig opener dan in de beginjaren. De manier waarop deze deeltjes worden samengesteld verschilt van het *Nederland's Adelsboek*, omdat er geen scherp omlijnende regels zijn over welke families opgenomen dienen te worden. Tegenwoordig is opname deels gebaseerd op traditie en deels op nieuwe criteria, gebaseerd op bepaalde eliteposities verkregen door

leden van een familie. Het feit dat families in het *Nederland's Patriciaat* staan vermeld, biedt nog steeds een betrouwbare indicatie dat ze behoren tot de reeds lang gevestigde en traditionele hoge bourgeoisie in Nederland. Echter, enkele families met een hoge status in de samenleving zouden kunnen ontbreken. We hebben alle families genomen uit de deeltjes die gepubliceerd werden tussen 1993 en 1999. Dat is ongeveer dezelfde periode als die voor de gebruikte uitgaven van het *Nederland's Adelsboek*. In ieder deeltje wordt het complete geslacht van een aantal families geïnventariseerd in alfabetische volgorde. Deze steekproef omvat 78 families met in totaal 2860 leden. Niets in de manier waarop onze bron is samengesteld geeft reden om aan te nemen dat deze families afwijken van de gehele populatie van patricische families. De volledigheid en kwaliteit van de informatie over ieder persoon in deze deeltjes is precies hetzelfde als in het *Nederland's Adelsboek*. We zijn daarom in staat geheel vergelijkbare variabelen voor beide groepen families te gebruiken in onze analyse.

De volgende variabelen zullen worden gebruikt:

- *Status*, geeft aan of de zoon of dochter behoort tot een adellijke familie of tot een patricische familie.
- *Decennium waarin de zoon of dochter geboren werd*; dit loopt van het eerste decennium 1900-1909 tot het decennium 1940-1950.
- *Tertiaire onderwijs van de zoon of dochter, zijn of haar echtgeno(o)t(e), beide ouders en schoonouders*. Deze variabelen geven de universitaire of andere tertiaire onderwijsgraden weer van de zoon of dochter, zijn of haar partner, zijn of haar ouders en de combinatie van zijn of haar schoonouders. In het geval van de moeders, schoonouders en in mindere mate echtgenoten en echtgenotes, zijn deze variabelen afgeleid van hun academische titels, wat zou kunnen leiden tot een onderschatting van beroepsopleidingen. We zijn in staat het beroep te gebruiken, wat ons aanvullende informatie gaf over de hoogte van de beroepsopleidingen, voor een preciezere codering van het behaalde onderwijsniveau van de zonen of dochters en hun vaders.
- *Persoonlijke adellijke titel van zonen of dochters en vaders titel*. Jonkheren en ridders staan beide genoteerd als jonkheer omdat er maar weinig ridders over zijn. Behalve in de koninklijke familie en haar takken (waaronder De Bourbon de Parme) bestaan er nauwelijks hogere titels dan baron of graaf in de Nederlandse adel. De weinige gevallen met een hogere titel zijn aan de categorie 'graaf' toegevoegd. De titel van de kinderen is in bijna alle gevallen gelijk aan die van de vader. Kinderen uit het patriciaat bezitten uiteraard geen adellijke titel.
- *Adellijke titel van de echtgeno(o)t(e) en van de moeder van de zoon of dochter*. Deze bestaat wederom uit vier categorieën, variërend van geen tot graaf. Weer zijn titels superieur aan graaf gecodeerd in dezelfde categorie als graaf. Buitenlandse adellijke titels zijn geassocieerd volgens een van deze vier categorieën. Deze variabelen kunnen ook worden toegepast op patricische kinderen.
- *Hoogste adellijke titel van de beide schoonouders van de zoon of dochter*. Deze variabele bestaat ook uit vier categorieën, lopend van geen tot graaf. Opnieuw zou dit ken-

- merk kunnen worden toegepast op patricische zonen en dochters.
- *Elitepositie van zonen of dochters, van zijn of haar echtgeno(o)t(e) en van beide ouders.* Om te kunnen vaststellen of een individu een elitepositie bekleedt, worden zijn of haar beroepskring, publieke functies en dergelijke erbij betrokken. In dit onderzoek hanteren we zowel een 'smalle' als een 'brede' omschrijving van het begrip elitepositie. De smalle omschrijving is al eerder gebruikt door Dronkers en Hillege (1997, 1998), Dronkers (2000) en Dronkers en Schijf (2002). Daaronder vallen onder anderen ministers, leden van het parlement, Raad van State, de secretarissen-generaal van ministeries, de Commissarissen van de Koningin, de burgemeesters van provinciale hoofdsteden en Amsterdam en Rotterdam, de belangrijkste ambassadeurs, de leden van de Hofhouding, directeuren en commissarissen van grote ondernemingen. Tezamen vormen deze posities een mix van politieke, bestuurlijke en economische eliteposities. De brede omschrijving van eliteposities omvat verder nog: hoge ambtenaren, leden van de Provinciale Staten, wethouders, burgemeesters, ambassadeurs op minder belangrijke posten, militairen met op zijn minst de rang van generaal, hoogleraren en directeuren van kleinere bedrijven. De brede omschrijving van eliteposities beslaat dus de strata direct onder die gedefinieerd door de smalle omschrijving. Beroepen en functies waar de sociale betekenis niet ondubbelzinnig van kon worden vastgesteld, zijn uit de brede omschrijving weggelaten om te voorkomen dat de analyse vertekend raakt. Hieronder vallen bijvoorbeeld ongespecificeerde hoofden van afdelingen en universiteiten; managers van nauwelijks bekende of kleine firma's; ongespecificeerde ondernemers, handelaren en bankiers; adviseurs. Onze lijst van eliteposities is dus een conservatieve schatting van de eliteposities bekleed door de zonen en dochters.
 - *Eliteposities binnen de huishoudens van zoon of dochter en die van zijn of haar ouders.* We hebben deze twee variabelen geconstrueerd door een combinatie van de elitepositie van een zoon of dochter en zijn of haar partner, respectievelijk door het combineren van de elitepositie van zijn of haar vader en moeder.

Hypotheses

Het blijvend belang van sociaal en cultureel kapitaal weerspreekt de aannames voortvloeiend uit de moderniseringstheorie niet. Maar het verkrijgen van sociaal en cultureel kapitaal met de hulp van overgeërfde of aan de adel gerelateerde kenmerken is in tegenspraak met deze aannames, die meritocratische criteria benadrukken. We zullen de volgende vier hypothesen toetsen:

- Gedurende de twintigste eeuw bekleeden Nederlandse adellijke families meer eliteposities dan patricische families. Deze hypothese is gebaseerd op de uitkomsten van eerder onderzoek dat laat zien dat de adel een significant en gedurende de twintigste eeuw stabiel voordeel heeft bij het verwerven van eliteposities. We nemen aan dat de manier waarop de delen van het *Nederland's Patriciaat* zijn samengesteld het patriciaat een grotere kans oplevert ten aanzien van eliteposi-

- ties, maar niet genoeg om de leden van het patriciaat een voorsprong te geven.
- Het verschil in eliteposities tussen adel en patriciaat is niet significant afgenomen voor die generaties met een min of meer afgeronde levensloop.
 - De kans op het bereiken van een elitepositie is gedurende de twintigste eeuw niet afgenomen voor verschillende generaties van de Nederlandse adel of het Nederlands patriciaat.
 - Adellijke families zijn beter in staat om eliteposities naar de volgende generatie over te dragen dan patricische families.

De eerste hypothese is gebaseerd op twee conclusies uit eerder onderzoek. In de eerste plaats het permanente burgerlijke element als voordeel van de Nederlandse adel en in de tweede plaats de hogere selectiviteit van opname in het *Nederland's Patriciaat*. Ons basierend op een combinatie van beide observaties nemen we aan dat de Nederlandse adellijke families meer eliteposities bekleden dan de patricische families in de twintigste eeuw. De andere hypothesen zijn gebaseerd op een andere conclusie uit eerder onderzoek: het voortdurend voordeel van de Nederlandse adel in het bereiken van eliteposities gedurende de twintigste eeuw. We nemen daarom aan dat hun sociale afstand ten opzichte van de patricische families, maar ook ten opzichte van de Nederlandse samenleving als geheel, niet dramatisch is afgenomen gedurende de twintigste eeuw.

De volgende paragraaf begint met een beschrijving van de algemene kenmerken van de Nederlandse adellijke en patricische kinderen geboren tussen 1899 en 1951 en de overeenkomstige kenmerken van de ouders, de echtgeno(o)t(e) en de schoonouders. In paragraaf 6 wordt de intergenerationele overdracht van eliteposities binnen gezinnen geanalyseerd.

5. Kinderen en ouders, adellijke en patricische families

In de tabellen 1a en 1b staan de kenmerken van de adellijke en patricische kinderen, hun echtgeno(o)t(e), hun ouders en hun schoonouders.

De adel

De kolommen met een letter 'A' in tabellen 1a en 1b laten, onder andere, de aanwezigheid van adellijke titels onder zonen of dochters, ouders, echtgeno(o)t(e) en schoonouders zien. Om de presentatie van de gegevens te vereenvoudigen, hebben we alle soorten adellijke titels in één categorie geplaatst. Zonen en dochters en hun vaders bezitten per definitie een adellijke titel, maar moeders zijn niet altijd in het bezit van zo'n titel. De moeder van de zoon of dochter heeft vaker een adellijke titel (25,7% voor zonen en 27,1% voor dochters) dan de echtgeno(o)t(e) van de zoon of dochter (12,9% voor zonen en 18,2% voor dochters). Echter, één van de schoonouders van de kinderen heeft vaker een adellijke titel (15,7% voor zonen en 21,2% voor dochters) dan de echtgeno(o)t(e). De gegevens laten zien dat onder de generatie van

Tabel 1A: Percentages van kenmerken van adellijke (N = 952) en patricische zonen (N = 1478), geboren tussen 1899 en 1951 die niet stierven voor hun veertigste verjaardag, van hun echtgenote, hun ouders en hun schoonouders

	Zoon		Vader		Moeder		Echtgenote		Schoonouders	
	A	P	A	P	A	P	A	P	A	P
Adellijke titel										
Geen	—	100	—	100	74,5	93,6	87,1	95,9	84,5	94,7
Jonkheer / Jonkvrouw	63,9	—	63,9	—	16,3	4,7	8,8	2,6	8,4	3,2
Baron / Barones	32,2	—	32,2	—	7,9	1,6	3,3	1,0	5,5	1,7
Graaf / Gravin	3,9	—	3,9	—	1,4	0,1	0,8	0,5	1,5	0,4
Elitepositie										
Geen	84,5	87,0	75,5	83,3	98,9	99,6	98,8	98,8	—	—
Breed	11,2	11,9	21,1	14,1	—	0,3	0,7	1,0	—	—
Smal	4,3	1,1	3,3	2,1	1,1	0,1	0,5	0,2	—	—
Tertiaire Opleiding										
Geen	67,9	60,6	67,8	59,9	98,9	96,9	92,8	92,2	80,9	83,1
HBO	3,5	4,3	3,4	2,3	—	0,1	—	0,4	0,1	0,2
Doctoraal	25,5	29,0	20,5	28,8	0,9	2,6	6,7	6,5	12,8	10,9
Gepromoveerd	3,2	6,2	8,4	9,0	0,1	0,4	0,5	1,0	7,2	5,8

Legenda: A = Adeli; P = Patriciaat

Tabel 1B: Percentages van kenmerken van adellijke (N = 920) en patricische dochters (N = 1382), geboren tussen 1899 en 1951 en die niet stierven voor hun veertigste verjaardag, en van hun echtgenoot, hun ouders en hun schoonouders

	Dochter		Vader		Moeder		Echtgenoot		Schoonouders	
	A	P	A	P	A	P	A	P	A	P
Adellijke titel										
Geen	—	100	—	100	72,9	94,9	81,7	94,4	78,8	92,2
Jonkheer/Jonkvrouw	62,0	—	62,0	—	17,8	3,3	9,8	3,0	10,8	3,7
Baron/Barones	33,3	—	33,3	—	7,6	1,5	6,4	1,9	7,6	3,1
Graaf/Gravin	4,8	—	4,8	—	1,6	0,2	2,1	0,7	2,9	0,4
Elitepositie										
Geen	98,6	99,3	73,9	82,5	99,5	99,6	82,9	88,5	—	—
Breed	1,1	0,7	22,5	15,4	—	0,3	11,7	10,6	—	—
Smal	0,3	0,1	3,6	2,1	0,5	0,1	5,4	0,7	—	—
Tertiaire opleiding										
Geen	94,2	91,3	68,9	63,1	99,1	97,9	64,8	61,8	78,1	84,9
HBO	—	0,6	2,1	2,3	—	0,1	0,7	2,3	0,3	0,4
Doctoraal	5,3	7,5	19,1	27,1	0,9	1,8	27,6	28,5	15,5	10,2
Gepromoveerd	0,4	0,7	9,9	7,6	0,1	0,1	6,9	7,4	7,6	4,5

Legenda: A = Adeli; P = Patriciaat

ouders de adellijke homogamie nog steeds tamelijk hoog was gedurende de twintigste eeuw, maar dat er een afname is in de adellijke homogamie bij de zonen en dochters. Maar we zien nog steeds een grotere geneigdheid onder adellijke vrouwen om met een aristocraat te trouwen dan onder hun mannelijke tegenhangers. Dit komt overeen met een algemene neiging van vrouwen om omhoog te willen trouwen, zelfs in de moderne samenleving.

Uit tabel 1a wordt ook duidelijk dat zonen minder eliteposities hebben behaald dan hun vaders (17,3% versus 24,5%; brede en smalle eliteposities tezamen), maar dat hun echtgenotes meer eliteposities verwierven dan hun moeders (5,1% versus 1,1%). Deze afname bij mannelijke adel in bereikte eliteposities heeft betrekking op de brede eliteposities maar niet op de smalle posities, zoals te zien is in de tabel. We kunnen ook zien dat zonen en hun echtgenotes meer smalle eliteposities bekleden dan hun ouders (4,8% en 2,0%, respectievelijk 3,3% en 1,1%). Deze concentratie in afname in de brede eliteposities zou kunnen komen door het verlies van plaatselijk gevestigde eliteposities (bijvoorbeeld burgemeesters van kleine gemeentes). De dochters (tabel 1b) bereiken minder eliteposities dan hun vaders (1,5% versus 26,1%). Hun echtgenoten bekleden ook minder eliteposities (19,9% versus 26,1%). Maar als we alleen de smalle eliteposities in beschouwing nemen dan is het resultaat nogal verschillend: de echtgenoten van de dochters bereiken vaker een smalle elitepositie dan de vaders van de dochters (6,2% versus 3,6%). Dit zou wederom de neiging van vrouwen om omhoog te trouwen kunnen weergeven, of de wens van ambitieuze mannen te trouwen met een vrouw van adel om zo eigen sociaal kapitaal te verstevigen en aldus eliteposities te bereiken. Het feit dat dochters vaker eliteposities verkrijgen dan hun moeders (1,5% versus 0,5%) kan als indicatie gezien worden van een meer algemene emancipatie van vrouwen in de moderne samenleving.

Zonen (tabel 1a) zijn niet vaker in het bezit van een tertiair onderwijsdiploma dan hun vaders (32,2% versus 32,3%). Maar dochters (tabel 1b) hebben vaker een tertiair diploma dan hun moeder (5,7% versus 1,0%). Het onderwijsniveau van de echtgenotes is min of meer vergelijkbaar met dat van de dochters (7,2% versus 5,7% met een tertiair diploma). Hetzelfde geldt voor het onderwijsniveau van de echtgenoten en de zonen (35,2% versus 32,2%). We kunnen concluderen dat meer jonge vrouwen in de steekproef hoger opgeleid zijn dan hun moeder, wat overeenkomt met het algemene patroon in de moderne samenleving.

Het patriciaat

De kolommen met een letter 'P' in tabellen 1a en 1b laten, onder andere, zien dat de moeders, echtgeno(o)t(e) en schoonouders van patricische zonen en dochters soms van adellijke afkomst zijn. Patricische zonen en vaders hebben per definitie geen adellijke titel in het bezit. Er zijn niet altijd meer adellijke moeders aanwezig (6,4% voor zonen en 5,0% voor dochters) dan een adellijke echtgeno(o)t(e) van de kinderen (4,1% voor zonen, maar 5,6% voor dochters) in deze patricische families. Deze percentages duiden erop dat patricische dochters een iets grotere voorkeur hebben om

met een adellijke partner te trouwen dan patricische zonen. Deze bevindingen spreken zeker de algemene geneigdheid onder vrouwen om omhoog te trouwen niet tegen.

Uit tabel 1a wordt duidelijk dat zonen minder eliteposities hebben bereikt dan hun vaders, zowel breed (11,9% versus 14,1%) als smal (1,1% versus 2,1). Maar hun echtgenotes bekleden meer brede of smalle eliteposities dan hun schoonmoeders (1,2% versus 0,4%). De patricische dochters (tabel 1b) verwerven beduidend minder eliteposities dan hun vaders (0,8% versus 17,5%), maar een ietwat hoger percentage dan hun moeders (0,8% versus 0,4%). Hun echtgenoten bekleden ook minder eliteposities dan hun schoonvaders (11,3% versus 17,5%).

Patricische zonen (tabel 1a) zijn niet vaker in het bezit van een tertiair diploma dan hun vaders (39,5% versus 40,1%). Maar er is een fors verschil tussen dochters en moeders (8,8% versus 2,0%). Het onderwijsniveau van de echtgenotes is iets lager dan dat van de dochters (7,9% versus 8,8%). Hetzelfde geldt voor het onderwijsniveau van de echtgenoten en van de zonen (38,2% versus 39,5%). Opnieuw kunnen we concluderen dat meer dochters hoger opgeleid zijn dan hun moeders, wat in overeenstemming is met het algemene patroon in de samenleving.

Adel versus patriciaat

Het eerste opvallende verschil tussen adellijke en patricische families zijn de percentages in eliteposities. Over het algemeen bekleden adellijke zonen, hun vaders en de echtgenotes van adellijke dochters meer eliteposities dan hun patricische tegenhangers. Maar de verschillen in deze percentages zijn niet geheel uniform. Terwijl er nauwelijks verschil is tussen adellijke en patricische zonen voorzover het brede posities betreft, bestaat er een aanzienlijk verschil voorzover het gaat om smalle eliteposities (4,3% versus 1,1%). Voor vaders is er een nogal groot verschil wat betreft brede eliteposities (21,1% versus 14,1%) en voor de echtgenotes van adellijke dochters is het percentage van smalle eliteposities ook hoger dan voor de echtgenotes van patricische dochters (5,4% versus 0,7%). Het tweede verschil is het tertiaire onderwijsniveau van adel en patriciaat, zowel voor de zonen (32,2% versus 39,5%), als voor de dochters (5,7% versus 8,8%). Eenzelfde verschil kan niet teruggevonden worden bij de vaders, hoewel patricische ouders in het algemeen een iets hoger onderwijsniveau hebben dan de adellijke. Er is tevens een verschil tussen het onderwijsniveau van adellijke en patricische echtgenotes (35,2% versus 38,2%).

Het is duidelijk dat de adel niet minder eliteposities heeft verworven dan het patriciaat en dat de adel zelfs meer smalle eliteposities bekleedt dan het patriciaat. Tabellen 1a en 1b bevestigen daarom de eerste hypothese dat de adel meer eliteposities heeft dan het patriciaat. Een combinatie van deze bevindingen en het lagere onderwijsniveau onder de adel suggereert dat het bezitten van een adellijke titel een aankomende factor zou kunnen zijn om het relatief hoge percentage eliteposities dat de adel bekleedt te verklaren.

Tabel 2: Samenhang tussen de elitepositities binnen de huishoudens van adellijke en patricische kinderen en de eliteposities binnen hun ouderlijk huishouden in in absolute aantallen en met de percentages tussen haakjes

	Geen		Breed		Smal		Totaal (100%)	
	A	P	A	P	A	P	A	P
Eliteposities binnen ouderlijk huishoudens								
Geen	1224 (77,4)	2120 (84,2)	305 (19,3)	354 (14,1)	52 (3,3)	45 (1,8)	1581 (84,3)	2519 (88,1)
Breed	125 (60,4)	234 (74,5)	70 (33,8)	64 (18,5)	12 (5,8)	16 (5,1)	207 (11,0)	314 (11,0)
Smal	51 (58,0)	19 (70,4)	30 (34,1)	5 (18,5)	7 (8,0)	3 (11,1)	88 (4,7)	27 (0,9)
Totaal	1400 (74,6)	2373 (83,0)	405 (21,6)	423 (14,8)	71 (3,8)	64 (2,2)	1876	2860
Binnen het huishouden van de zoon								
Geen	632 (79,0)	1093 (85,5)	143 (17,9)	164 (12,8)	25 (3,1)	21 (1,6)	800 (84,0)	1278 (86,5)
Breed	60 (55,0)	129 (70,9)	42 (38,5)	42 (23,1)	7 (6,4)	11 (6,0)	109 (11,4)	182 (12,3)
Smal	25 (58,1)	14 (77,8)	14 (32,6)	3 (16,7)	4 (9,3)	1 (5,6)	43 (4,5)	18 (12,3)
Totaal	717 (75,3)	1236 (83,6)	199 (20,9)	209 (1,4)	36 (3,8)	33 (2,2)	952	1478
Binnen het huishouden van de dochter								
Geen	590 (75,7)	1027 (82,8)	162 (20,8)	190 (15,3)	27 (3,5)	24 (1,9)	799 (84,4)	1241 (89,8)
Breed	64 (66,0)	105 (79,5)	28 (28,9)	22 (16,7)	5 (5,2)	5 (3,8)	97 (10,5)	132 (9,6)
Smal	25 (56,8)	5 (55,6)	16 (36,4)	2 (0,9)	3 (6,8)	2 (22,2)	44 (4,8)	9 (0,7)
Totaal	679 (73,8)	1137 (82,3)	206 (22,4)	214 (15,5)	35 (3,8)	31 (2,2)	920	1382

Legenda: A = Adel; P = Patriciaat. Alle adellijke kinderen: $\chi^2 = 42,4$, d.f. = 4, $p < 0,00$, Spearman corr. = 0,15; Alle patricische kinderen: $\chi^2 = 34,7$, d.f. = 4, $p < 0,00$, Spearman corr. = 0,09.

Adellijke zonen: $\chi^2 = 38,0$, d.f. = 4, $p < 0,00$, Spearman corr. = 0,20; patricische zonen: $\chi^2 = 30,8$, d.f. = 4, $p < 0,00$, Spearman corr. = 0,13.

Adellijke dochters: $\chi^2 = 11,2$, d.f. = 4, $p < 0,02$, Spearman corr. = 0,11; patricische dochters: $\chi^2 = 19,3$, d.f. = 4, $p < 0,00$, Spearman corr. = 0,04.

6. Intergenerationele overdracht van eliteposities

Tabel 2 toont dat kinderen van ouders die een smalle of brede elitepositie bekleden iets waarschijnlijker zelf een elitepositie verwerven of in een elitehuishouden wonen. De relatie tussen eliteposities van adellijke huishoudens van de ouders en de huishoudens van de kinderen is statistisch significant (de correlatie is 0,15). Maar deze relatie is sterker voor zonen dan voor dochters (de correlaties zijn respectievelijk 0,20 en 0,11). Voor patricische families zien we dezelfde significante relatie, maar de correlatie is lager (0,09) en weer is de correlatie hoger voor zonen dan voor dochters (respectievelijk 0,13 en 0,04). Maar beide correlaties zijn lager dan die voor de adellijke kinderen, vooral die voor de dochters.

De volgende vraag is of de intergenerationele overdracht van eliteposities binnen de adel is afgezwakt gedurende de twintigste eeuw. Wanneer de zoon of dochter voor 1940 geboren is, veranderde deze overdracht nauwelijks, zoals te zien is in tabel 3. De correlaties voor zowel adellijke als patricische generaties is ongeveer 0,15. De correlatie voor het jongste cohort is iets lager (0,13), maar dit zou verklaard kunnen worden door de relatief jonge leeftijd van dit cohort, tussen de veertig en vijftig jaar, in de periode dat de informatie over beroepen en posities verzameld werd. Deze jonge leeftijd heeft gezorgd voor rechts gecensureerde beroeps carrières, dat wil zeggen dat dit cohort nog te jong is om de top van hun carrière bereikt te hebben. Voor de patricische huishoudens zien we een soortgelijk patroon, maar voornamelijk de correlatie voor de oudste generatie is veel kleiner dan die van de adellijke tegenhanger. In de middengeneratie neemt de correlatie enigszins toe, maar deze is nog altijd lager dan die voor de adellijke huishoudens, en hij blijft constant voor de jongste generatie. Dit zou kunnen aangeven dat patricische families, tot op zekere hoogte, inlopen op adellijke families, wat verklaard zou kunnen worden door het toenemende hoge niveau van onderwijs onder de jonge leden van patricische families.

Brede en smalle eliteposities verklaard

Om onze hypothesen te toetsen dienen we te controleren op verschillen in sociale achtergrond (opleiding, echtgeno(o)t(e), ouderlijke achtergrond, schoonouders) onder adellijke en patricische kinderen. We zullen twee logistische regressieanalyses presenteren. Tabel 4 laat de kans zien om een elitepositie (zowel breed als smal) te verwerven als afhankelijke variabele, terwijl tabel 5 zich beperkt tot de kans om een smalle elitepositie te bereiken. Beide geconstrueerde variabelen 'elitepositie binnen de huishoudens van zonen of dochters' en 'ouderlijke elitepositie' (zie paragraaf 4) zijn bij de analyse betrokken. Dit maakt het mogelijk zowel zonen als dochters op te nemen in dezelfde analyses, want al bereiken dochters veel minder vaak een elitepositie dan zonen, zij zijn vaker dan zonen getrouwd met een partner met een elitepositie, zoals tabellen 1a en 1b hebben laten zien. Dus de variabele 'elitepositie binnen het gezin' meet of zonen of dochters deze positie hebben verworven door eigen posities of door getrouwd te zijn met iemand met een elitepositie. Het

Tabel 3: Samenhang tussen de elitepositities binnen de huishoudens van de kinderen en de elitepositities binnen hun ouderlijk huishouden, voor de geboortecohorten 1900-1919, 1920-1939 en 1940-1950

		Geen		Breed		Smal		Totaal (100%)	
		A	P	A	P	A	P	A	P
Ouderlijk huishouden									
Huishouden van zoon of dochter									
1900-1919									
Geen	75,5	86,0	22,3	12,2	2,2	1,8	583	898	
Breed	58,1	78,0	36,6	15,9	5,4	6,1	93	132	
Smal	57,4	75,0	36,2	16,7	6,4	8,3	47	12	
Totaal	72,1	84,4	25,0	12,8	2,9	2,4	723	1042	
1920-1939									
Geen	79,5	84,9	17,6	13,4	2,8	1,7	562	933	
Breed	60,6	73,6	33,3	22,3	6,1	4,1	66	121	
Smal	64,3	70,0	28,6	20,0	7,1	10,0	28	10	
Totaal	77,0	83,5	19,7	14,5	3,4	2,1	656	1064	
1940-1950									
Geen	77,3	80,8	17,4	17,3	5,3	1,9	436	688	
Breed	64,6	68,9	29,2	26,2	6,3	4,9	48	61	
Smal	46,2	60,0	38,5	20,0	15,4	20,0	13	5	
Totaal	75,3	79,7	19,1	18,0	5,6	2,3	497	754	

Legenda: A = Adel; P = Patriciaat

Adellijke families: Spearman corr is: 0,16 (1900-1919); 0,15 (1920-1939); 0,13 (1940-1950).

Patricische families: Spearman corr is: 0,08 (1900-1919); 0,11 (1920-1939); 0,11 (1940-1950).

belang van het gezinsmilieu om eliteposities te verkrijgen en de intergenerationele overdracht van deze posities kan zo met enige precisie bestudeerd worden. De geconstrueerde variabele betreffende het ouderlijk huishouden is natuurlijk gedomineerd door de elitepositie van de vader, maar houdt ook met die paar eliteposities bekleed door moeders rekening (tabel 1a en 1b). Omdat we ook kenmerken van de partners van de kinderen meerekenen, zullen deze regressieanalyses altijd beperkt blijven tot de getrouwde kinderen.

Om deze analyses van de 'elitepositie binnen het gezin' te verhelderen en te bevestigen, hebben we ook regressieanalyses berekend voor getrouwde zonen met hun individuele elitepositie als afhankelijke variabele. De stappen in dit model zijn te zien in tabel 6. (Vergelijkbare analyses voor dochters zijn statistisch onbetrouwbaar, als gevolg van het geringe aantal eliteposities bekleed door dochters.) We hebben ook een vergelijkbare analyse uitgevoerd voor alle getrouwde en ongetrouwde zonen met hun individuele elitepositie als afhankelijke variabele en dus zonder de kenmerken van huwelijkspartners of schoonouders. Deze resultaten worden niet getoond, omdat ze vergelijkbaar zijn met die van de getrouwde zonen uit tabel 6. Deze gegevens kunnen verkregen worden bij de tweede auteur. Een vergelijking van tabellen 4, 5 en 6 illustreert de verschillen tussen het gezinsperspectief en een individueel perspectief.

De verschillende stappen in de modellen van tabellen 4 en 5 maken duidelijk welke variabelen bijdragen aan de verklaring van eliteposities binnen het huishouden van de kinderen, wanneer rekening wordt gehouden met de eigen kenmerken en die van hun ouders, partners en schoonouders. De eerste stap zet de eliteposities uiteen volgens adellijke titel en geboortecohort van de kinderen. Het eerste decennium (1900-1909) is de referentiecategorie en de achtereenvolgende parameters geven aan of de zonen of dochters die in een bepaald decennium geboren zijn een grotere kans (parameter hoger dan 1,00) of een kleinere kans (parameter lager dan 1,00) op een elitepositie hebben dan kinderen geboren in het eerste decennium. Ten tweede worden de kenmerken van de kinderen (geslacht of universitaire graad) en van de ouders (elitepositie van de ouders, universitaire graad van de vader en de moeder, en de adellijke titel van de moeder) toegevoegd. De ouderlijke elitepositie is ook opgenomen in deze stap, ongeacht de significantie van de parameter, omdat onze belangstelling uitgaat naar intergenerationele overdracht van eliteposities. Ten slotte worden de kenmerken van de huwelijkspartners van de kinderen (adellijke titel van de partner, universitaire titel) en van de schoonouders (universitaire graad van de schoonouders en de hoogste adellijke titel van de schoonouders) toegevoegd. Omdat alle andere kenmerken van kinderen en ouders enkel controlevariabelen zijn voor onze drie hypothesen, worden alleen de kenmerken met significante parameters getoond. Een interactievariabele (adel*geboortecohort), die aangeeft of het effect van een adellijke titel anders is voor adel en patriciërs geboren in verschillende geboortecohorten, is ook bijgevoegd. Als de parameter significant hoger is dan 1,00, betekent dit dat het effect van het hebben van een adellijke titel op de kans om een elitepositie te verkrijgen, groter is in het jongere geboortecohort dan

Tabel 4: Kans op brede of smalle elitepositie binnen het huishouden van getrouwde kinderen (N = 4017) geboren voor 1951 (effectparameters van logistische regressieanalyse)

76

	1	2	3	4
Adel	1,32**	1,25*	1,14	3,40**
Geboortecohort 1900-1909 (ref.)	1,00	1,00	1,00	1,00
1910-1919	1,19	1,05	1,16	1,06
1920-1929	,99	,93	,94	,79
1930-1939	,75*	,66**	,69*	,55
1940-1950	,66**	,51**	,49**	,36*
Ouderlijke elitepositie		1,41**	1,28*	1,15*
Man		,57**	1,09	,24*
Universitaire titel zoon of dochter		5,21**	4,00**	2,67*
Vader universitaire titel		1,35**	1,14	1,11
Moeder geen adellijke titel (ref.)		1,00	1,00	1,00
Moeder jonkvrouw		1,78**	1,40*	1,39*
Moeder barones of hoger		2,71**	2,31**	2,29**
Partner met universitaire titel			3,66**	3,73**
Schoonouders geen adellijke titel (ref.)			1,00	1,00
Schoonouders jonkheer			2,12**	2,10**
Schoonouder baron of hoger			2,10**	2,09**
Schoonouders universitaire titel			1,80**	1,76**
Adel*geboortecohort				1,06
Adel*universitaire titel zoon of dochter			,58**	
Adel*ouderlijke elitepositie				1,07
Man*universitaire titel				1,96**
Nagelkerke R ²	,01	,09	,14	,14
-2 Log likelihood	3384	3040	2830	2816

**p<0,01; *p<0,05

in het oudere. Als de parameter significant lager is dan 1,00, betekent dit dat het effect van het zijn van een patricische zoon of dochter op de kans om een elitepositie te verkrijgen, is toegenomen in de jongere geboortecohorten. Gegeven onze tweede hypothese, voegen we deze interactievariabele toe aan het model, ongeacht de statistische significantie van de parameter. Uitgaande van onze vierde hypothese hebben we ook, los van zijn statistische significantie, het interactie-effect adel*elitepositie ouders toegevoegd dat aangeeft of het effect van ouders met een elitepositie sterker is bij de adel dan bij patricische families. Als de parameter significant groter is dan 1,00 betekent dit dat het effect bij adellijke families groter is dan bij patricische families.

Tabel 5: Kans op smalle elitepositie binnen het huishouden van getrouwde kinderen
(N = 4017) geboren voor 1951 (effectparameters van logistische regressieanalyse)

	1	2	3	4
Adel	4,98**	4,38**	3,97**	5,65**
Geboortecohort 1900-1909 (ref.)	1,00	1,00	1,00	1,00
1910-1919	1,06	,91	1,05	1,34
1920-1929	,79	,73	,80	1,30
1930-1939	,58	,52*	,60	1,22
1940-1950	,44**	,38**	,40**	1,04
Ouderlijke elitepositie		1,63*	1,31	,98
Man		,60*	1,06	1,06
Universitaire titel zoon of dochter		3,77**	2,95**	2,94**
Moeder geen adellijke titel(ref.)		1,00	1,00	1,00
Moeder jonkvrouw		2,11**	1,63*	1,62*
Moeder barones of hoger		1,84*	1,47	1,41
Partner met universitaire titel			2,78**	2,75**
Schoonouders geen adellijke titel (ref.)			1,00	1,00
Schoonouders jonkheer			3,27**	3,20**
Schoonouders baron of hoger			1,66	1,64
Schoonouders universitaire titel			1,68*	1,69*
Adel*geboortecohort				,87
Adel*ouderlijke elitepositie				1,15
Nagelkerke R ²	,08	,14	,19	,20
-2 Log likelihood	936	881	832	831

**p<0,01; *p<0,05

We hebben ook enkele andere interactievariabelen toegevoegd aan de vierde stap: adel*academische titel van zoon of dochter; geboortecohort*academische titel van zoon of dochter; adel*geslacht; geboortecohort*geslacht; academische titel van zoon of dochter*geslacht; geslacht*ouderlijke elite; geboortecohort*ouderlijke elite; geboortecohort*adellijke titel moeder; geboortecohort*adellijke titel schoonouders; geboortecohort*academische titel partner. Alleen de kenmerken met significante parameters worden getoond. Controlevariabelen, die na het toevoegen van andere controlevariabelen in een volgend model niet significant worden, zijn niet weggehaald. Tabel 6 toont alleen de resultaten van het vierde en laatste model voor getrouwde zonen, maar wederom kunnen de resultaten van de andere modellen verkregen worden bij de tweede auteur.

De parameter van de 'adel'-variabele in tabel 4 is altijd significant hoger dan

1.00, hetgeen aangeeft dat adellijke zonen en dochters een grotere kans hebben een brede of smalle elitepositie binnen een huishouden te verwerven dan patricische kinderen met dezelfde kenmerken. Dit adellijke voordeel kan gedeeltelijk verklaard worden door de kenmerken van de huwelijkspartners en schoonouders (stap 3): vooral de universitaire titels of adellijke titels van de schoonouders zijn significante voorspellers van een elitepositie. Schoonouders van adellijke kinderen hebben vaker een adellijke titel of een universitaire titel dan schoonouders van patricische kinderen (tabel 1a en 1b). Stap 4 in tabel 4 laat zien dat het voordeel van adellijke kinderen bijna viermaal zo groot is, als we in aanmerking nemen dat een universitaire graad minder belangrijk is voor adellijke kinderen om een elitepositie te bereiken dan voor een patricische zoon of dochter (interactievevariabele $adel*academische$ titel van zoon of dochter).

Dit voordeel van de adel wordt zelfs nog duidelijker als de smalle eliteposities binnen een huishouden apart worden genomen: adellijke kinderen hebben een bijna zes keer zo grote kans om een smalle elitepositie binnen een huishouden te verwerven dan patricische kinderen met dezelfde kenmerken (tabel 5). Ditzelfde voordeel was al evident in tabel 1a en 1b, maar deze analyse (tabel 5) laat zien dat deze oorspronkelijke uitkomst niet verklaard kan worden door verschillen in de andere kenmerken van de adellijke en patricische kinderen. Hoewel dit voordeel kleiner lijkt te worden in de jongere geboortecohorten, is deze afname niet significant (interactievevariabele $adel*geboortecohort$ in model 4).

Het voordeel in het verwerven van eliteposities voor adellijke zonen en dochters blijft waar als we ons alleen richten op de zonen en hun individuele eliteposities (tabel 6). Dit voordeel voor adellijke zonen is meer dan zeven keer zo groot voor brede of smalle eliteposities en meer dan vijf keer zo groot voor smalle eliteposities in vergelijking met een patricische zoon met dezelfde kenmerken. Weer zien we dat een universitaire titel minder belangrijk is voor adellijke kinderen om een brede of smalle elitepositie te verkrijgen dan voor een patricische zoon of dochter (interactievevariabele $adel*academische$ titel van zoon of dochter). Opvallend is dat de adellijke titel van de moeder van de kinderen belangrijker wordt voor de jongere geboortecohorten om een smalle elitepositie te verwerven. Al deze resultaten bevestigen onze eerste hypothese. De strengere selectie voor opname in het *Nederland's Patriciaat*, die een significant voordeel voor de patricische kinderen zou hebben moeten opleveren, wordt meer dan volledig gecompenseerd door het belang van het hebben van een Nederlandse adellijke titel en dit voordeel neemt niet significant af voor de verschillende generaties, hetgeen onze tweede hypothese bevestigt. Er is zelfs een kleine aanwijzing dat het belang van de adellijke titel van de moeder is toegenomen voor de jongere generaties.

Tabellen 4 en 5 laten zien dat adellijke en patricische kinderen geboren tussen 1940 en 1950 een significant lagere kans hebben om een elitepositie te bekleden in de jaren negentig dan de eerder geboren kinderen. Zoals we eerder hebben vermeld, zou deze kleinere kans verklaard kunnen worden door de relatief jonge leeftijd van deze generatie in de jaren negentig, hetgeen leidt tot rechts gecensureerde data

omdat hun carrières nog niet de top hebben bereikt. Maar het is ook waar dat de zonen en dochters geboren tussen 1930 en 1940 een kleinere kans hebben een elitepositie te verwerven, hoewel in de meeste gevallen de parameters niet significant zijn. Als we deze parameters voor een brede of smalle elitepositie (tabel 4) met die voor enkel een smalle elitepositie (tabel 5) vergelijken, zijn de geringere kansen van de kinderen geboren tussen 1930 en 1940 alleen significant voor brede of smalle eliteposities en niet voor enkel smalle eliteposities. We kunnen concluderen dat de waarschijnlijkheid van het bereiken van welke elitepositie dan ook door zowel adellijke als patricische kinderen is verminderd (in tegenstelling tot onze derde hypothese), maar dat de waarschijnlijkheid van het bereiken van een smalle elitepositie voor zowel adellijke als patricische kinderen niet is verminderd (onze derde hypothese bevestigend). Dit verschil tussen smalle en brede eliteposities kan worden verklaard door het verlies van lokale eliteposities (bijvoorbeeld burgemeesters van kleine gemeentes) van zowel de adel als het patriciaat ten gevolge van de professionalisering van lokaal bestuur en het verdwijnen van kleine gemeentes.

De intergenerationele overdracht van eliteposities van adellijke en patricische ouders naar hun kinderen, zoals beschreven in tabel 3, kan niet geheel verklaard worden door andere kenmerken van ouders en kinderen (onderwijs, huwelijk). Tabel 4 geeft in model 2 en 3 significante en positieve parameters weer van de variabele elitepositie van de ouders voor de waarschijnlijkheid van een brede of smalle elitepositie binnen een huishouden. Het effect wordt insignificant in model 4 als gevolg van het introduceren van interactievariabelen. De intergenerationele overdracht van de brede of de smalle eliteposities wordt voor zonen bevestigd in tabel 6. Het niet-significante interactie-effect adel*ouderlijke eliteposities wijst erop dat deze intergenerationele overdracht bij de adel niet sterker is dan bij de patricische families. Dat is in strijd met de vierde hypothese.

Deze intergenerationele overdracht bestaat echter niet als we ons alleen richten op enkel de smalle eliteposities. De parameter van de ouderlijke eliteposities wordt niet-significant in tabel 5, nadat er is gecontroleerd voor de kenmerken van partner en schoonouders. We vinden ook een niet-significante parameter in tabel 6. Het niet-significante interactie-effect adel*ouderlijke eliteposities geeft aan dat intergenerationele overdracht van eliteposities bij de adel niet sterker werkt dan bij de patricische families wat in strijd is met de vierde hypothese. Dus intergenerationele overdracht van eliteprivileges bestaat, maar het functioneert alleen om een breed gedefinieerde elite binnen te komen. Het helpt niet om de smalle eliteposities te bereiken, waarschijnlijk door de felle competitie voor de zeer schaarse posities en het fenomeen van 'regressie naar het gemiddelde'.

Tabel 4 en 5 laten zien dat de kleinere kans om een elitepositie binnen het gezin van de zonen te verwerven (stap 2) verdwijnt als we controleren voor de kenmerken van huwelijkspartners en schoonouders (stap 3). Dit betekent dat dochters een grotere kans hebben om in een elitegezin te wonen dan zonen met hetzelfde onderwijsniveau en dezelfde ouderlijke kenmerken. Zodra we controleren voor de kenmerken van partner en schoonouders, verdwijnt deze hogere kans en hebben zonen

Tabel 6: Kans op elitepositie voor getrouwde zoons ($N = 2133$) geboren voor 1951 (effectparameters van logistische regressieanalyse)

80

	Breed of smal	Smal
Adel	7,33**	4,93*
Geboortecohort 1900-1909 (ref.)	1,00	1,00
1910-1919	1,27	1,42
1920-1929	,94	1,65
1930-1939	,57	1,63
1940-1950	,39	,87
Ouderlijke elitepositie	2,07*	,65
Universitaire titel zoon of dochter	18,20**	3,76**
Moeder geen adellijke titel (ref.)	1,00	–
Moeder jonkvrouw	1,03	–
Moeder barones of hoger	2,57**	–
Schoonouders geen adellijke titel (ref.)	1,00	1,00
Schoonouders jonkheer	2,08**	2,91**
Schoonouders baron of hoger	1,87*	1,82
Schoonouders universitaire titel	1,74**	–
Adel*geboortecohort	1,04	,86
Adel*universitaire titel	,47**	–
Moeder adel*geboortecohort	–	1,17*
Adel*ouderlijke elitepositie	,95	1,25
Nagelkerke R^2	,15	,17
-2 Log likelihood	1467	428

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

en dochters een min of meer gelijke kans om in een elitegezin te wonen. Dus kan de hogere waarschijnlijkheid van dochters om in een elitehuishouden te wonen geheel verklaard worden door het omhoog trouwen onder dochters en het omlaag trouwen onder zonen, zoals eerder is gedocumenteerd. Het is belangrijk erbij stil te staan dat dit effect van gender niet significant verschilt per geboortecohort.

Een 'goed' huwelijk van de kinderen en van de ouders is ook van belang bij het verwerven van een elitepositie, zoals tabellen 4 en 5 laten zien. De adellijke titel en de universitaire titel van de schoonouders hebben statistisch significante parameters in bijna alle modellen. Dit kan niet verklaard worden door de kenmerken van de partner. Hetzelfde geldt voor de adellijke titel van de moeder en dit positieve effect kan ook niet verklaard worden door de adellijke titel van de zoon of dochter. Deze 'goed huwelijk'-effecten nemen niet af voor de jongere geboortecohorten. Tabel 6 toont dat dit 'goed huwelijk'-effect alleen waar is voor zonen.

7. Conclusie

Onze statistische analyses bevestigen de eerste, tweede en derde hypothese, maar verworpen de vierde. Adellijke families in Nederland bekleeden gedurende de twintigste eeuw meer eliteposities dan patriciaatfamilies. De belangrijkste verklaring voor deze dominantie moet worden gezocht in het blijvende vermogen om hun aan de adel gerelateerde sociaal en cultureel kapitaal, aangegeven door de adellijke titels van de vader, de hoge adellijke titels van de moeder en van de schoonouders, te gebruiken. Dit voordeel is niet verminderd voor die generatie die een min of meer voltooide carrière achter zich heeft. Alleen bij de jongste generatie is er een significant negatief effect op de kans op het bereiken van een elitepositie. Dat is duidelijker het geval bij de brede elite dan bij de smalle elite, maar dit effect geldt zowel voor de adel als het patriciaat. De conclusie is daarom dat in vergelijking met het patriciaat de kans om een elitepositie te bereiken voor de verschillende adellijke generaties niet is verminderd. Vergeleken met de huwelijken van de ouders is in de generatie van de kinderen het aantal homogene huwelijken afgenomen. Dat zou een verklaring kunnen zijn voor geleidelijke afname in eliteposities bij zowel de adel als het patriciaat, hoewel het met de adel verbonden sociaal en cultureel kapitaal niet is afgenomen.

Alle resultaten bevestigen een eerdere conclusie (Dronkers, 2000, Dronkers & Schijf, 2002) dat de kans om een elitepositie te bereiken voor de adel in Nederland nauwelijks is verminderd gedurende de twintigste eeuw. Nog algemener geformuleerd, de uitkomsten van dit artikel bevestigen opnieuw de conclusies van ander onderzoek (zie paragraaf 2) dat een adellijke titel nog steeds voordeel oplevert bij het verwerven van een elitepositie in Nederland, ook in vergelijking met het patriciaat.

Deze resultaten zijn in tegenspraak met veronderstellingen over modernisatie en sociale mobiliteit gebaseerd op meritocratische kenmerken. Niettemin is ook algemeen cultureel kapitaal, zoals onderwijs en in het bijzonder academische titels, van belang om een elitepositie te verwerven, zoals we hebben gezien. Het behalen van een hoog onderwijsniveau kan worden gezien als een strategie van de adel om zich aan de eisen van de moderne samenleving aan te passen. Deze speciale strategie is zelfs sterker bij patriciaatfamilies. Dat een academische titel de kans vergroot om een elitepositie te verwerven, sluit geheel aan bij de veronderstelling dat verworven kwaliteiten steeds belangrijker worden in een moderne samenleving. Dat zou ook belangrijker kunnen zijn voor een bestuursadel dan voor een zwaard- of landadel. Het is zeker belangrijk voor de hoge bourgeoisie.

Rekening houdend met kenmerken verbonden aan de adel, bestaat er nog steeds een statistisch significante overdracht tussen het ouderlijk gezin en dat van de kinderen als het om het verwerven van eliteposities gaat en de overdracht is bij adellijke families niet sterker dan bij families uit het patriciaat. Deze conclusie stemt niet overeen met de veronderstelde openheid van moderne westerse samenlevingen, maar zal geen verrassing zijn voor iedereen die bekend is met onderzoek naar elites (Bottomore, 1993). Wat de adel echter onderscheidt van andere elites is zijn vermogen om specifiek adellijk sociaal en cultureel kapitaal, zowel in het ouderlijk

gezin als in het eigen huishouden, te combineren met algemeen sociaal en cultureel kapitaal. Gegeven de mogelijkheden die het opgroeien in een adellijk milieu met een elitepositie oplevert, biedt een huwelijk in dit milieu een goede strategie om een elitepositie te bereiken. Dat zou opnieuw in strijd zijn met de veronderstelde openheid van de moderne Nederlandse samenleving.

Een mogelijkheid om onze resultaten en de modernisatietheorie te combineren kan de aanname zijn dat sociale ongelijkheid in moderne samenlevingen in toenemende mate gebaseerd is op prestaties. Dit zou echter alleen gelden voor de middenklasse die de meerderheid vormt in moderne samenlevingen. De hogere klasse zoals in dit artikel beschreven, zou minder worden beïnvloed door deze modernisering. Dat komt vooral omdat bij de competitie om eliteposities sociaal en cultureel kapitaal en de juiste kennissenkring van groter belang zijn dan kenmerken die gebaseerd zijn op prestaties, zoals een universitair diploma. We kunnen dus vaststellen dat de modernisatietheorie zich richt op de samenleving als geheel, terwijl onze resultaten zich richten op de meer extreme posities. Dit verschil in aandacht zou de elkaar tegensprekende resultaten kunnen verklaren en verzoenen. De modernisatietheorie gaat alleen maar op voor de brede middenklasse, de theorie is echter veel minder toepasbaar als het gaat om extreme posities als elites of werklozen en uitvallers.

Op grond van ons onderzoek beweren we niet dat de adel nog steeds een belangrijke rol speelt in de Nederlandse samenleving. Wel menen we dat het onderzoek laat zien dat personen die tot een groep behoren die in het bezit is van een specifieke combinatie van symbolisch, sociaal en cultureel kapitaal voordelen heeft in het bereiken van eliteposities, zelfs in een moderne burgerlijke samenleving als de Nederlandse. Hoewel dit kapitaal gedeeltelijk is gebaseerd op verworven kenmerken, is de groep in staat gebleken zich te handhaven, wat ook de invloed van modernisering en de nadruk op meritocratische kwaliteiten moge zijn geweest in de twintigste eeuw. Het resultaat weerspreekt bovendien de dikwijls geopperde veronderstelling dat de adel totaal verouderd is. Saint Martin (1993) heeft dit voortdurende vermogen om zich aan nieuwe omstandigheden aan te passen bij de Franse adel laten zien en we zouden de hypothese willen poneren dat dit een algemeen patroon is in West-Europese landen waar een adel bestaat. Eliteposities staan wellicht open voor iedereen met de juiste kwalificaties, maar ze staan meer open voor sommigen dan voor anderen, en een adellijke stamboom komt nog steeds van pas.

Noot

1. Een eerdere versie van dit artikel werd als paper gepresenteerd in de Sessie Eliten, Marktdag Sociologie, Nijmegen 22 mei 2003. We willen R. van Drie van het Centraal Bureau voor Genealogie bedanken die ons de elektronische versie van verscheidene delen van het *Nederland's Adelsboek* en het *Nederland's Patriciaat* leverde. Een minder uitgebreide Engelstalige versie van dit artikel werd als paper gepresenteerd op het XV World Congress of Sociology, te Brisbane, 7-13 juli 2002.

Literatuur

- Beekenkamp, G.G. (2002). *President-directeuren, posities en patronen. Een studie naar de rekrutering van de leiders van de 250 ondernemingen in Nederland*. Amsterdam: Aksant.
- Bottomore, T. (1964, 1993). *Elites and society*. London and New York: Routledge.
- Bruin, K. & Schmidt, K. (1980). Zur Genealogie der Genealogie. Over het boekstaven van 'aanzienlijkheid' in het Koninkrijk der Nederlanden. *Sociologische Gids*, 26, 274-292.
- Bruin, K. (1981). Kwesties van stand. Over de opname in de adelstand van Amsterdamse patriciërs in de 19de eeuw. *Sociologische Gids*, 27, 110-140.
- Bruin, K. (1992). Adelsbeleid in Nederland. Notities bij recente ontwikkelingen. *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 18, 119-133.
- Cannadine, D. (1990). *The decline and fall of the British aristocracy*. New Haven & London: Anchor Books.
- Conze, E. (2000). *Von Deutschem Adel. Die Grafen von Bernstorff im 20. Jahrhundert*. Stuttgart/München: Deutsche Verlags-Anstalt.
- Dronkers, J. (2000). De maatschappelijke relevantie van hedendaagse Nederlandse adel. *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 27, 233-268. Een Engelse versie is gepubliceerd in *European Sociological Review* (2003), 19, 81-99.
- Dronkers, J. & Hillege, S. (1997). Studentenverenigingen en de toegang tot de Nederlandse elites tussen 1960 en 1980. *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 24, 253-276.
- Dronkers, J. & Hillege, S.M.M. (1998). Board membership of traditional male fraternities and access to Dutch elites: a disappearing avenue to elite positions? *European Sociological Review*, 14, 191-204.
- Dronkers, J., Schijf, H., Wolput, B. van & Rupp, J. (1996). A university degree as gateway to the Dutch political and administrative elites from 1815 to 1960. *The Netherlands' Journal of Social Sciences*, 32, 81-89.
- Dronkers, J. & Schijf, H. (2002). *The transmission of elite positions among the Dutch nobility during the 20th Century*. Paper gepresenteerd tijdens de 10^e Sociaal-wetenschappelijke Studiedagen, Amsterdam: 30-31 mei 2002.
- Dronkers, J. & Ultee, W.C. (1995). *Verschuivende ongelijkheid in Nederland: sociale gelaagtheid en mobiliteit*. Assen: Van Gorcum.
- Ganzeboom, H.B.G., Treiman, D.J. & Ultee, W.C. (1991). Comparative intergenerational stratification research: three generations and beyond. *Annual Review of Sociology*, 17, 277-302.
- Grange, C. (1996). *Les gens du Botain Mondain 1903-1987*. Paris: Fayard.
- Hartmann, M. & Kopp, J. (2001). Elitenselektion durch Bildung oder durch Herkunft? Promotion, soziale Herkunft und der Zugang zu Führungspositionen in der deutschen Wirtschaft. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 53, 436-466.
- Hillege, S & Fennema, M. (1992). Studentencorpora en elitevorming. *Amsterdam. Sociologisch Tijdschrift*, 19, 96-117.

- Israel, J. (1995). *The Dutch Republic. Its rise, greatness, and fall 1477-1806*. Oxford: Oxford University Press.
- Kuiper, Y. (1993). *Adel in Friesland 1780-1888*. Groningen: Wolters-Noordhoff/Egbert Forsten.
- Lenski, G. (1984). *Power and privilege. A theory of social stratification*. Chapel Hill and London: The University of North Carolina Press.
- Lieven, D. (1992). *The Aristocracy in Europe 1815-1914*. Houndsmills: Macmillan.
- Pinçon, M & Pinçon-Charlot, M. (1996). *Grandes fortunes. Dynasties familiales et formes de richesse en France*. Paris: Payot.
- Reif, H. (ed.) (2001). *Adel und Bürgertum in Deutschland. Entwicklungslinien und Wendepunkte im 20. Jahrhundert*. Berlin: Akademie Verlag.
- Rijken, S. (1999). *Educational expansion and status attainment. A cross-national and over-time comparison*. Utrecht: ICS.
- Saint Martin, M. de (1993). *L'Espace de la noblesse*. Paris: Éditions Métailié.
- Schama, S. (1977). *Patriots and liberators. Revolution in the Netherlands 1780-1813*. New York: Alfred A. Knopf.
- Schmidt, C. (1986). *Om de eer van de familie. Het geslacht Teding van Berkhout 1500-1950; een sociologische benadering*. Amsterdam: Bataafse Leeuw.
- Wehler, H.-U. (1990). *Europäischer Adel 1750-1950*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.